

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Triumphvs Sacer Sanctorvm

Halloix, Pierre

Antverpiæ, 1617

Cap. 18. Templi Societatis Iesu, eiusque ornatus, & celebritatis descriptio.

urn:nbn:de:hbz:466:1-44013

pro templo facta, digito potius indicare, quam scripto exprimere: etsi haud dubium quin pergrata perque accepta Diuis fuerit, o deuoti Martyribus cliētes, uestra illa non modò rerum exhibitarum facultas, sed etiam exhibendarum bona voluntas. Quippe qui sacris non sacra modò, sed & profana partim comitari, partim subseruire coegeritis. Sed ecce deductis latissimè valuis templum excipiendis Martyribus patentissimum: illuc compositâ mente gradiendum est.

CAPVT XVIII.

Templi Societatis IESV, eiusque ornatus, & celebritatis descriptio.

TEMPLI interiorem ornatū facies quidem ipsa exterior & extremum è Belgico marmore propylæum paratu egregio conuestitum, aliquatenus præmonstrabat: sic tamen, vt multo plus oculi intus inuenirent, quàm foris imaginatio præsignaret. Nam introgressus, quacumq; respectares, nihil nisi merum splendorem, & verè gloriam Domini reperires. Suprà, infrà, antè, retrò, à lateribus, quid videres, nisi floridum vmbraculum, odorum pauimētum, purpureum mausoleum, marmoreū odeū,

L

multi-

multiplex deniq; peristroma Babyloniu?
 Quid aspiceres, nisi facella ornatissima,
 nisi altaria augustissima, nisi cimelia san-
 ctissima? Quid audires, nisi voces liqui-
 dissimas, nisi fistulas acutissimas, nisi ti-
 bias argutissimas? nisi organa concordissi-
 ma, nisi nablia, cornua, aliâq; eius gene-
 ris longè suauissima? Describam expres-
 sius. Videres templum nullis in medio
 columnarum ordinibus impeditum, ideo-
 que insigniter latum, pedes scilicet quinos
 & quadragenos facellorum tenus, facellis
 autem comprehensis sexagenos quinos,
 longum verò centenos tricenos. Et antè
 quidem haberes aram principem, tanquã
 sub arcu triumphali, quadam sacre maie-
 statis imagine longius reductam, eamque
 omni precio argenti, auri, gemmarum, in
 candelabris, in statuis, in iconibus, obfi-
 tam. Cerneres paulo inferiùs atque remo-
 tiùs puras ex iaspide versicolore, super-
 stantibus ex alabastrite inaurato Angelis
 Dominicæ Passionis insignia gestantibus,
 pellucens columnas: quæ columnæ &
 altari splendorem & velis hinc inde altari
 obducendis commoditatem præstât. Iam
 extra arcum & ipsius altaris septum, in-
 tuereris aliud quoddam spatium, velut as-
 sumptis alis, in latitudinem aliquanto dif-
 fusius,

fufius, eoquē in fpatio, hinc Chrifti Saluatoris, inde virginis Deiparæ integras è faxo candido fubinde inaurato imagines. Quibus vicinæ in proximis parietibus feſe ex aduerſo reſpectant Sanctorum Petri & Pauli, & ex utroquē deinceps extra alas ipſas latere, aliorum Apoſtolorum æqualibus diſtantes ſpatijs, eâdem arte & manu inſignes ſtatuar. Porrò præluſtre in primis templum efficiunt præter prægrandes in aliſ feneftras, tres alijs ex utroque in longum latere, vitrearum feneftrarum, aliarū ſuper alias, ordines. Nam & ſupra peristylium ſuperius, & in ipſo, atque etiam in inferiore peristylio ſua lux eſt propria, quæ quidem in loco ſummo & infimo longioribus aliquanto quàm latioribus feneftris, in medio autem rotundis infunditur. Cōtinentur autem in duobus peristylij inferioris oblongis lateribus bina & bina ſibi directè oppoſita ſacella. Denique odeum è marmore Belgico quaternis ſubnixum ex eodem lapide columnis, & ſupra illas, in ipſâ ſui fronte, Euangelistarū totidem in cādido lapide inaurato inſculptis imaginibus clarum, tam micat ſplendori, quàm commodat uſui. Sed horum ornatus quinam? Sanè aliquis huius tēpli ignarus, qui à D. Amati uſque ad D. Petri

dumtaxat, futuram supplicationem autumasset, facile sibi persuasisset, consideratis, quæ per vias & vicos, in theatris, in pægmatis, in arcubus, in tabernaculis, in altaribus, conspexisset ornamentis, nihil propè esse totâ vrbe magni decoris ac precij, siue in sacris, siue in prophanis ædibus, quod non ibi esset in publico expositum. Sed alius rursus, qui istarum rudis platearum aliâ viâ in hoc templum ingressus esset, totumq; à summo ad imum vndequa; circumspexisset: is non omnia sanè quidem totius vrbis, sed tamen præcipua quæque decora huc ita cõgesta esse existimasset, vt foris nihil equalis esse præcij arbitraretur. Tertius verò quispiam, omnium & quæ plateis, & quæ in tribus templis fuerunt, diligēs explorator, haud à vero, vt ego quidem opinor, lōgè aberraret, si eximia quæque totius vrbis, in tapetibus, in imaginibus, in vasis sacris, argenteis, aureis, gemmeis conspexisse quidem se vbique horū locorum, sed in hoc præcipuè templo pretiosissima & confertissima diceret. Nempe vbi nihil nudum, nihil inelegans, nihil inornatum, ne in angulis quidem inueniret. Et sic decebat. Nam alibi quidem transituri tantum Martyres erāt: sed hîc mansuri, hîc habitaturi.

Quare

Quare templi ambitum plures peripetasmatum, sed rariorum & acu Babyloniam ordines, hoc est, bini terniue, alij super alios, speciosius auro & gemmis vestiebant. Vnus ordo super altius peristylum ascenderat in circuitum vagabundus. Alter & tertius in spatia inferiora ad imum vsque, inter sacella excurrerant: quamuis & in ipsa sacella intrarent, altarium latera ornaturi. Iam inter vtrumque peristylum, eius spatij, quod in longum intercedit, frons candida, & cubitum vnum circiter lata, limbo marmoreo non nihil extanti supra infraque cingitur. In eam ergo fronte, totam quam porrigitur longitudine, inscripta erat caractere purpureo aureis maculis asperso, eoque maiusculo, & suum implente spatium, hæc sententia: *Isti sunt triumphatores, facti amici Dei.* Et in aduersam templi parte, seu pariete opposito, sed consequenti ordine, *Modo coronantur, & accipiunt palmam.* Quæ res ex loci ingenio & proportione erat visu amœnior, quam nunc cogitatu facilior: eaque nobilium Virginum & multarum vigiliarum opus. Altissimè verò ducti transuersim viridibus obuoluti fimbrijs funes, per supremam templi regionem, & totum illud medijs aëris inane, pendulos demittebant, partim

è bysso, aut holoserico, partim è pictis
 incisq; in varias figuras & effigies char-
 tis, orbiculos, corollas, strophia, eiusdēq;
 modi alia, flauo, purpureo, caruleo, alijs,
 coloribus ornamentorum genera, quæ
 gratissimam intuentibus varietatem inge-
 rebant. Adde affixa summis parietibus su-
 pra vltimā peristromatū seriē ferta è fron-
 dibus auro ductili lemniscatis amplissima:
 quæ iusto & æquali inter se per templi or-
 bem interuallo distantia non exiguam sibi
 gratiam vindicabant. Paulo inferiùs sum-
 mos altioris peristylij arcus foris extātes,
 alij coronabāt arcus hederacei, per vtrāq;
 templi longitudinem, nunc rectā, nunc or-
 biculari lineā continuatim perducti. Prin-
 cipalem tamen laudē meritissimè sibi oc-
 cupauerit insigne illud Mausolæum, SS.
 Martyribus in mediā templi alā erectum.
 Erat altum pedes circiter quadragenos,
 formā infernè quadratā & senos denos la-
 tāt, sed vbi cum istā latitudine denos ascen-
 derat, tum sensim in acumen, & denique
 in tenuissimum apicem assurgebat. Pars
 ergō altior & pyramidalis, pāno purpureo,
 argenteis dispersim flammulis dictincto
 vestita erat, quæ & quadruplici dentium è
 filo lineo subtilissimo acupictorum serie
 instrata, mirum quàm magnificam venu-
 statis

statis speciem præ se ferret. Quod verò suberat quadraturæ, id in summis quidem angulis quaterna explicabat vexilla serica sanctis vtrinq; imaginibus singula egregiè colorata: infernè autem florum & frondium versicolore ornatu, ad solum vsque amiciebatur. In medio eiusdem quadraturæ, aliquot à solo gradibus eleuatum stabat egregium prorsus altare sacris suscipiendis atque sustinendis pignoribus accommodatum. Denique cingebatur tota hæc moles septo eleganti, atque hanc in rem longè antè operâ accuratâ fabrefacto, cui nec suus deerat floridissimus & fragrantissimus à naturâ & arte ornatus. Quin & omnem eius circuitum perillustris cereorum puniceorum corona ambibat & illuminabat. Habebat quoque ad quatuor latera, sed pedibus aliquot seiunctiùs, totidem paruulas pyramides, è quibus circa fastigium quædam velut cornua capiendis apta luminaribus arrigebantur. Hæ quoq; haud secus atq; Mausolæum supernè purpurabant, & adiectis hinc inde maculis argenteis apicè tenus rutilabant. Bases ipsæ colorem iaspidis ementitæ, frontes gerebant votiuus inscriptionibus prisco more illustres: quarum aliæ D. TERENTIANVM, aliæ Socium his ferè verbis honorabant:

L4

GE-

168 TRIUMPHVS SACER
GENEROSO ATHLETÆ D,
TERENTIANO INVICTO VICTORI
ET TRIUMPHATORI
VOTVM.

INCLYTO PVGILI D. TEREN-
TIANI SOCIO PRO TYRANNIS DEVI-
CTIS PRO SANGVINE LIBATO
SACRVM.

ITA & alia duæ diuersis verbis eodem sensu deuotæ erant. Singulas itaq; pyramides sic purpuratas, sic picturatas, candelæ è cerâ candidâ collustrabant toties quinquagenæ, hoc est vniuersim ducētæ, Philosophorū Aquicinctini Collegij Vota. Quo quid esse poterat ad donum magnificentius, ad splendorem illustrius, ad pietatem ardentius? Adde ciuium, adde matronarum, adde virginum dispersa per templū alia lumina & vota. Quid ei splendori & feruori par dici queat aut secundum? quid tale vnquam tu, ô Duacum, vidisti? quid simile vsquam vos, ô vicinæ, imò remotæ vrbes, Duaco vidistis? Non queratur hîc de luminarium multitudine nouus aliquis Vigilantius. Nam veterem illum nimis acriter retudit D. Hieronymus. Ecce eorum verba in hanc rem tam apta, vt nihil aptius, nempe cùm olim fieret, quod iam fecimus, & benè factū malè

accu.

accusaretur, & malè accusatum, bene de-
 fenderetur. Dicebat ergo ille ore male-
 dico quiritabundus: *Propè ritum Genti-
 lium videmus sub pretextu religionis introdu-
 ctum in Ecclesias, sole adhuc fulgente, moles
 cereorum accendi, & ubicumq; pulvisculum
 nescio quem in modico vasculo, precioso linte-
 mine circumdatum, osculantes adorare. Quid
 ad hæc D. Hieronymus? Quis enim, in-
 quit, ô insanum caput, Martyres aliquando
 adoravit? Quis hominem putavit Deum?
 Quæ ipsa pluribus idem prosequitur, satis
 insinuans cultum, quo Martyrū reliquias
 prosequimur, non esse adorationem, qua-
 lis Deo debetur & redditur: sed inferio-
 rem venerationem, qualis Dei amicis de-
 betur & penditur. De mole verò cereo-
 rum, quâ iste nos morem gentiliū imitari
 obiectabat, sic idem Hieronymus: *Causa-
 bantur quondam & Apostoli, inquit, quod* Matt. 26
*periret unguentum, sed Domini voce correpti
 sunt. Neq; enim Christus indigebat unguento,
 nec Martyres lumine cereorum: & tamen
 illa mulier in honorem Christi hæc fecit, deuo-
 tioq; mentis eius recipitur: & quicumq;
 accen-
 dunt cereos, secundum fidem suam habent* Rom. 14
*mercedem, dicente Apostolo: Unusquisq; in
 sensu suo abundet. Et infra idem Ecclesiæ
 Doctor discrimen inter nos & gentiles lu-
 mina**

mina

mina accendentes ita ponit : *Illud fiebat, idolis, inquit, & idcirco detestandum est: Hoc fit martyribus, & idcirco recipiendū est. Nam & absq; martyrum reliquijs, per totas Orientis Ecclesias, quando legendum est Euangelium, accenduntur luminaria, iam sole rutilante, non utiq; ad fugandas tenebras, sed ad signum letitia demonstrandum.* Hæc è D. Hieronymo. Quæ idcirco attuli, tum quòd non nemo, atque haud pridem, de luminibus claro die succensis quæstionem mouerit: tum verò præcipuè, vt qui lumina martyribus Dei amicis accenderunt, intelligant non sine sperandâ à Deo mercede accendisse. Descripsi templum, illuminavi martyres, defendi vota: interim ingressi ædem cuncti ordines nouâque in martyrum laudem musicâ perfusi, præstituta sibi loca occuparunt. Nam video Ecclesiasticos ad dextram in dispositis longâ serie subsellijs residere: video ad læuam vniuersum tam territorij quàm vrbis magistratum, vnâ cum Academiâ & Nobilitate & pientissimis Ciuibus, aut concionem aut sacrum præstolari: nam genus fœmineum totam medijs templi complet aream. Ecce & capsas in suo Mausolæo & arâ constitutas, quibus nec tuendis satiatur oculus, nec appetendis animus. Cuiusq; earum

cap-

capfarum longitudo, datum est cubito-
rum; latitudo cubiti tantum; cubiti &
semis altitudo: sed superius ex omni la-
tere in tecti testudineati morem leniter
accliuus, inferius circumquaq; figurâ pla-
nâ. Quaternis insidēt glandibus inauratis.
Imas tabulas limbus succingit triglyphi
formâ similiter inauratus: nec minus su-
periolem quoque coronidem, vnde tecti
acumen exsurgit, politissimè trifurcatam
auri decor imbuit illustratque: quidquid
autē planū, siue antè & retrò sit oblongū,
siue à lateribus quadratum, siue superius
accliuè, id totum holoserico amictu filis
aureis, gemmisque varijs illuso egregiè
purpurascit. Antè & retrò in sericâ planitie
inscripta sunt opere phrygio S S. Marty-
rum nomina in hunc modum: S A C R V M
C O R P V S S . T E R E N T I A N I M A R-
T Y R I S : & in capsâ alterâ . S A C R V M
C O R P V S S O C I I S . T E R E N T I A -
N I M . Bina, latera solo nominis I E S V ,
& M A R I Æ , illo ad dexterâ , hoc ad fini-
strâ, honore, sed arte, auro, gēmis illustri
contenta sunt. Superius autem in accliu
vtrinq; longitudine, singulæ coronæ bi-
nas palmas sese interfecantes complexæ,
atque acu, & arte phrygiâ exarata, auro &
gemmis fulgent. In lateribus porrò eiuf-
dem

dem

dem altitudinis, cū angustius sit spacium, idem tamen emblematis honos, sed opere contractiori renidet. Postremò defluūt ab imis antè & retrò marginibus, panni rubri holoserici, filis item sericis, sed viridibus infernè dependulis pulchrè fimbriati. Nequiuit autem populus, quamuis desiderio æstuans, vetante sepimèto propiùs accedere. Depositis igitur in tabernaculo suo tam speciosis & preciosis feretris, R.^{mus} Antistes debitâ Reliquarum veneratione functus, è templo ad vestiariū progreditur. Itaq; auctutū vel ab illo solempne sacrum, vel à sacerdote nostro concio expectanda. Sed hæc, opinor (quia R.^{mum} quod in senili corpore proclive est, tãti itineris mora & fatigatio degrauauit) sacro præmittetur. Ita fit. Nouus ingreditur huius Collegij Concionator, alibi quidem sæpius, sed hîc primùm de suggestu dicturus, & conciones Duacenas à S. S. Martyrum triumpho inchoaturus. Huic triumphum cum antiquis Romanorum triumphis contulit, & bene meritòq; prætulit: vt maluerit eo audito populus vniuersus, nunquam antè hîc maior, nunquam dignior, vel solam cum his Martyribus ouationem qualemcumq;e, quàm cum istis Imperatoribus triūphum
quan

quantumcūq; promereri. Absolutâ feliciter concione, dum cuiq; audita expenduntur, vel animi ad veneranda mysteria comparatur, illîc mystæ in vestiario circa Archimystam occupari: Hîc cantotes in odeo circa musicam distringi. Dato demû cantus initio, prodire cum solito comitatu R^{mus.} solemniter celebraturus: cui pro Diacono adhebat admodum V^{bilis.} D. Ioânes Virêdelius D. Amati Decanus lōgè dignissimus: pro Subdiacono R. D. Rolāndus le Roy. S. R. E. Protonotarius & D. Petri Canonicus. Sacri modulationē multis expetitam, pluribus laudatam D. Bonhomius, flos huius æui musicorum, & Ecclesiæ Leodiensis insigne decus composuerat, numerisq; ad suauitatem miro artificio aptis egregiè temperarat. Vocum erat duodecim, & tres in choros diuidebatur. Primi chori partes in odeo ipso obtinebāt phonaſci extranei, voce suauissimi, arte peritissimi: quos fama futuræ supplicationis cum numerosâ pube suis excitos vrbibus huc traxerat, voluntariosq; huic celebritati dederat. Quibus, ne quid ad plenitudinem maiestatemq; cantus deesset, cornicines alijq; diuersorum musicæ instrumētorum egregiè gnari, gratuitâ operâ accesserant: qui quâ fidibus

dibus;

dibus, quâ tibijs, quâ cornibus chorum suam gratâ grauitate roborabant. Secundum chorum in eo peristylij latere, quod ingredientibus ad læuam suspicitur, pro virili suâ tutabantur D. Amati cantores, Tertium ad dextram eiusdem peristylij, siue ad alterum odei latus sustinebāt, qui à Collegio D. Petri venerant cōcentores: qui adiunctis sibi vrbs huius aulædis, choraulis, spondialibus, alijsq; istiusmodi artificibus, canendi palmam pari contentione, quâ ceteri appetebant. Choris singulis singuli præerant de ipsorum numero lectissimi moderatores. Itaque magna æmulatio, & vincendi cupido inter partes fuit, quæ effecit vt nunquam tanta hîc harmonia testibus plurimis hæctenus insonuerit, mentesque ad pietatem & gaudia cœlestia succēderit. Sic igitur Deo factum: sic memoria Sāctorum celebratâ: sic peracta summo cū gaudio sacra mysteria. Nam quis, ô Deus! quis hîc diuinos illos animorum motus, quos in tanto Dei Opt. Max. honore, in tanto SS. Martyrum cultu, in tantâ vnanimæ pietatis confessione persentiscere omnibus, qui sacris intererant, datum est, dicendo, imô cogitando assequi possit? Qui tibi tum sensus fuit ô R^{me}. Antistes (in te enim, in te præ-

præcipuè tota illa confertissimi populi Duacensis pietas ac deuotio, tanquam in optimum Patrem, tanquam in Pontificem vigilantissimum redundabat) quis tū, inquam, sensus? quis ardor mentis fuit? cū hunc tuum gregem, tam lætum, tam piū, tam in Dei sanctorumq; gloriam effusum cōspiceres? Et tu, ô Aquicinctine Præsul longè dignissime (nam huc etiam te video in partem pietatis, quamuis valetudine non firmâ, quamuis senio retardante, de quiete tui Cœnobij quietissimâ, in urbem propter solos Martyres colendos profectum, atq̄e in hanc ædem tibi merito tuo notissimam ingressum) quid tu, inquam, isto in loco ac tempore cogitabas? cū in tuo Societatis Collegio (tuum enim uoco quod à secundo Antecessore tuo fundatum, nouis copijs auxisti, & structurâ illâ prænobili, tam Theologiæ, quàm Philosophiæ, quàm humanitati commodissimâ, & cui, ut uerbo dicam, parem aliam urbs hæc non habet, liberalissimè exstructâ, amplificasti) cū in tuo, inquam, Collegio & in hoc Societatis tuæ templo istam celebritatem pietatis & sanctimonix plenissimam inspectares, quid cogitabas? quid considerabas? quas Deo grates, quas Sanctis laudes

in abditis mentis tuæ penetralibus pertra-
ctabas? Et vos verò, ô amplissimi & pie-
tate & dignitate Magistratus, ô sapientis-
simum vrbis Consilium, ô corona civium
pientissima, quando ex vicinis agris con-
currentia agmina, quando è finitimis vr-
bibus confluentia examina, in hanc urbem
& hanc ædem, quando tot denique futu-
ros & magnificentie vestræ & religionis
testes aduertistis, quando hîc ad ornatas
à vobis Reliquias vota fundentes adspe-
xistis, quid animo voluistis? quid mente
agitastis: quid, inquam, nisi opis operæque
vestræ abundantem hodie vos fructum,
tali ac tam pio, tamque & mortalibus &
immortalibus grato spectaculo percipis-
set, atque percipere? Ecce enim ad SS. Cor-
porum venerationem fluentes ac refluen-
tes undas, ecce preces, ecce vota, ecce
suspiria, ecce admirationes. Quibus quid
æquandum? quid comparandum? Sed
me in fines meos reuoco, & cōclusâ tem-
pli voluptate ad aliâ voluptatem stylium
traduco. Inuitat enim noua lætitia: nēpe
post illas cœlestes epulas, quibus pastæ a-
nimæ, aliud epulum à munificentissimo
Magistratu datum: epulum, inquam, ma-
gnæ semper solemnitatis, & nunc & olim,
(vt è diuinis quoque litteris cōstat) iusta,
atque

SS. TERENT. ET SOC. MM. 177
atque ad explendam lætitiã comparata
appendix.

C A P V T X I X.

*Epuli à Magistratu dati lætitiã & doctã
hilaritas.*

P O S T prolixam in æde sacra ses-
sionem, hoc est solemnis officij
atque mysterij preces, quamvis
sol iam meridiem superasset, ta-
men aliquod spatium receptui siue in do-
mos cuique suas, siue quò cuique animus
esset, ante mensam & accubationem da-
tum, fuitque illud circiter semihoræ, nec
multo amplius. Post quod itum in cena-
tionem, & lymphæ manibus, & benedi-
ctio super mensã. In eius capite R.^{mus} An-
tistes Atrebatensis: proximi Abbas Aquicin-
ctinus Collegij huius Duacensis fundator
& amplificator, & indè eximius D. Ioan-
nes Virendelius, S. Theologiæ Doctor, &
D. Amati Decanus longè dignissimus:
deinde partim vt dignitas & nobilitas, par-
tim vt fors dabat, alij confederunt. Primi
quos amplior honos sequestrabat: pars
M multò